

Мониторинг тим

**ИЗВЈЕШТАЈ О ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ СТРАТЕГИЈЕ ЗА БОРБУ ПРОТИВ
НАСИЉА НАД ДЈЕЦОМ 2007-2010
за период јануар-децембар 2009.**

МАСКЕТ

Сарајево, јули 2010.

САДРЖАЈ:

И – УВОД.....	3
ИИ- НАЧИН ПРАЋЕЊА ПРОВОЂЕЊА СТРАТЕГИЈЕ.....	4
1.Разлози за успоставу Мониторинг тима за праћење провођења Стратегије.....	4
2. Задаци Мониторинг тима.....	4
3.Методологија праћења провођења Стратегије.....	4
3.1.Идентификовање квалитативних и квантитативних показатеља.....	5
3.2.Процес прикупљања података.....	5
ИИИ- ИЗВЈЕШТАЈ О РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА И МЈЕРА УТВРЂЕНИХ СТРАТЕГИЈОМ.....	8
Превенција насиља над дјецом.....	9
Сектор социјалне заштите.....	12
Сектор здравства.....	14
Сектор образовања.....	14
Сектор унутрашњих послова.....	18
Сектор правосуђа.....	22
ИВ - ПРЕПОРУКЕ.....	24

I – УВОД

Државна Стратегија за борбу против насиља над дјецом 2007-2010. (у даљем тексту: Стратегија) је усвојена од стране Савјета министара Босне и Херцеговине (у даљем тексту: БиХ) на 14. сједници одржаној 20. јуна 2007. године. Стратегијом је, између осталог, утврђена обавеза мониторинга и евалуације провођења дефинисаних циљева и мјера за спречавање и борбу против насиља над дјецом у свакој области дјеловања и на свим нивоима власти.

Мониторинг и евалуација подразумјевају интерресорно и мултидисциплинарно процјењивање прикупљених информација и у вези с њима припрему конкретних приједлога и препорука за све области дјеловања и нивое власти како би се остварила три основна циља и то:

- ефикасно провођење Стратегије,
- израда препорука за надлежне институције и
- измјене и допуне Стратегије уколико се утврди да постоји потреба.

Постављени циљеви и мјере у оквиру Стратегије основа су за креирање изведбених планова и програма у свим областима дјеловања и на свим нивоима власти. Дефинисањем посебних циљева и техничком класификацијом на *мјере, носиоце, рок провођења и коментар* прецизирани су начини извођења сваког посебног циља.

Оваквом поставком могуће је испратити и оцијенити сваки од наведених планова и програма у било којој фази његове изведбе. На тај начин је могуће и поредити смјерове, трендове и дјелимичне резултате у фазама планова и програма који се одвијају у истом временском дијапазону, што до сада није био случај када је ријеч о овој проблематици.

Успостављање механизма за мониторинг и евалуацију засновано је такође на једној од препорука из Свјетског извјештаја о насиљу над дјецом¹ који се односи на јачање националне и локалне посвећености и акције. Овом препоруком се предлаже да све земље развију вишеаспектни и систематски оквир за реаговање на насиље над дјецом који је интегрисан у процес националног планирања. Такође, земље требају да развију националне стратегије, политике или акциони план за супротстављање насиљу над дјецом с реално постављеним и временски ограниченим циљевима који би били координисани од стране неке агенције с капацитетима који могу укључивати више сектора у широко усмјереној стратегији за имплементацију.

Закони у Босни и Херцеговини, политике, планови и програми се у потпуности морају слагати с међународним стандардима за заштиту људских права и савременим научним сазнањима. Стратегије, политике или планови се требају систематски евалуирати на основу утврђених циљева и временских рокова, као и дефинисати и обезбједити одговарајуће људске и финансијске ресурсе који ће омогућити њихову имплементацију.

У системски оквир за рјешавање проблема насиља над дјецом треба укључивати одговарајуће системске потенцијале који ће се бавити превенцијом насиља у свим срединама кроз подизање свијести, истраживање и ажурирање података, изградњу капацитета за збрињавање и рехабилитацију дјеце жртава насиља.

¹ Свеобухватне препоруке: Препорука број 1- Јачање националне и локалне посвећености и акције, Свјетски извјештај о насиљу над дјецом, Paulo Sérgio Pinheiro, Независни експерт за Студију Генералног Секретара Уједињених Нација о насиљу над дјецом, стр. 18

II- НАЧИН ПРАЋЕЊА ПРОВОЂЕЊА СТРАТЕГИЈЕ

1. Циљ и разлози за успоставу Мониторинг тима за праћење провођења Стратегије

С обзиром да је било неопходно успоставити мултидисциплинарни механизам за провођење активности мониторинга и евалуације именован је Мониторинг тим за праћење provedбе Стратегије (у даљем тексту: Мониторинг тим) кога чине представници надлежних институција с различитих нивоа власти (Министарство за људска права и избјеглице БиХ – координатор активности, Федерално министарство рада и социјалне политике, Федерално министарство здравства, Министарство здравља и социјалне заштите РС, Министарство просвјете и културе РС, Федерално тужилаштво ФБиХ, Полиција Брчко Дистрикта БиХ и Факултет за криминалистику, криминологију и сигурносне студије Универзитета у Сарајеву). Стручну, техничку и административну помоћ за дјеловање Мониторинг тима обезбјеђује Министарство за људска права и избјеглице БиХ које као координатор активности организује радне састанке и усмјерава све даље активности на провођењу Стратегије.

2. Задачи Мониторинг тима

Основни задатак Мониторинг тима је да на годишњем нивоу прати provedбу Стратегије у свим областима дјеловања и на свим нивоима власти. Поред праћења, Мониторинг тим анализира прикупљене информације у сврху припреме Извјештаја о провођењу Стратегије и доношења препорука за надлежне институције, те по потреби иницира измјене и допуне Стратегије ако се утврди да постоје такви приоритети.

Мониторинг тим је дужан да размотри било чији образложени приједлог за измјене и допуне Стратегије који може упутити било која од институција које су укључене у њено провођење.

У том циљу је Мониторинг тим припремио План за праћење provedбе Државне стратегије за борбу против насиља над дјецом 2007-2010 (у даљем тексту: План) којим се утврђује методологија праћења provedбе Стратегије и све остале активности у сврху извјештавања надлежних институција у Босни и Херцеговини о проблему насиља над дјецом.

3. Методологија праћења провођења Стратегије

У складу с горе поменутиим Планом и како би се успјешно пратило провођење Стратегије реализују се и биће реализоване следеће активности:

- Идентификовање квалитативних и квантитативних показатеља за праћење provedбе Стратегије,
- Прикупљање информација на основу идентификованих показатеља (обавеза достављања тражених података и информација),
- Анализа и евалуација прикупљених информација,
- Израда извјештаја и препорука,
- Усвајање Извјештаја и препорука од стране Савјета министара БиХ,
- Просљеђивање Извјештаја и препорука ентитетским владама и Влади Брчко Дистрикта БиХ,
- Промоција и афирмација Стратегије и препорука.

3.1. Идентификовање квалитативних и квантитативних показатеља

Као што је напоменуто Мониторинг тим је у оквиру плана идентификовао квалитативне и квантитативне показатеље на начин да је исте дефинисао кроз опште мјере примјене и секторске мјере примјене Стратегије. Цијенећи сложеност проблематике насиља над дјецом Мониторинг тим је приликом идентификације квалитативних и квантитативних показатеља узео у обзир најважније показатеље настојећи поједноставити систем прикупљања информација као и у наредним корацима процес анализе и евалуације прикупљених информација с циљем израде Извјештаја, односно препорука за смањење проблема насиља над дјецом у Босни и Херцеговини.

У односу на претходни Извјештај из 2008. године, у овом Извјештају за 2009.г. Мониторинг тим је извршио редукацију и корекцију појединих индикатора у упитницима који су дистрибуисани извјештајним јединицама. Разлог за овакав поступак лежи у чињеници да поједина претходна питања нису била адекватно припремљена за аутоматску обраду и коректну интер-институционалну компарацију. Стога, нови инструментариј је прилагођен потреби компарација између појединих области у односу на поједине проблеме. Оваквим приступом, коначно смо се приближили референтном моделу прикупљања података на квалитетан и ефикасан начин колекције података о овом осјетљивом проблему.

3.2. Процес прикупљања података

3.2.1. Планирано и реализовано у процесу мониторинга

У склопу прикупљања података планирано је да се прикупе подаци из свих релевантних сектора и надлежних институција које се баве проблемом насиља над дјецом у Босни и Херцеговини.

Сектори обухватају следеће области: социјална заштита, здравство, образовање, унутрашњи послови, правосуђе (судови и тужилаштва).

Сектор социјалне заштите, обухвата 142² центра за социјални рад и службе социјалне заштите у БиХ. Од тога је у Федерацији БиХ 79, у Републици Српској 62 и Брчко Дистрикту БиХ један центар.

У сектору здравства у овом прегледу, обухваћени су домови здравља са припадајућим центрима за ментално здравље (ЦМЗ су у 96% случајева организовани у склопу ДЗ). У Босни и Херцеговини је планирано за сектор здравства да се обухвати укупно 127 извјештајних јединица.

У сектору образовања као јединице анализе (укупно 11) узети су просвјетно педагошки заводи (у даљем тексту: ППЗ), односно министарства просвјете у кантонима ФБиХ у којим нису успостављени ППЗ.

Сектор унутрашњих послова (полиција) анализиран је кроз двије ентитетске јединице (ФМУП и МУПРС) и Полицију БДБиХ.

Планирани узорак за правосуђе обухвата податке из 10 кантоналних тужилаштва и судова (ФБиХ), 5 окружних тужилаштва и судова (РС) и Тужилаштва и Основног суда БДБиХ (видјети Табелу 1).

² Када се говори о центрима за социјални рад, односно службама социјалне заштите мисли се на све службе и секторе у Босни и Херцеговини који обављају функцију социјалне заштите иако имају у појединим општинама другачије називе, као нпр. Служба за друштвене дјелатности у Усори или Служба за општу управу, друге дјелатности и социјалну политику у Фојници.

Табела 1. Број извјештајних јединица према планираном узорку

	ОБРАЗОВАЊЕ	СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА	ЗДРАВСТВО	ПОЛИЦИЈА	ПРАВОСУЂЕ
БДБиХ	1	1	1	1	2
ФБиХ	10	79	73	1	20
РС	1	62	54	1	10

Када посматрамо цјелокупни планирани узорак из свих релевантних сектора у Босни и Херцеговини можемо констатовати да је реализовано нешто више од половине (57%) планираног узорка из свих извјештајних јединица (видјети: Табелу 2)

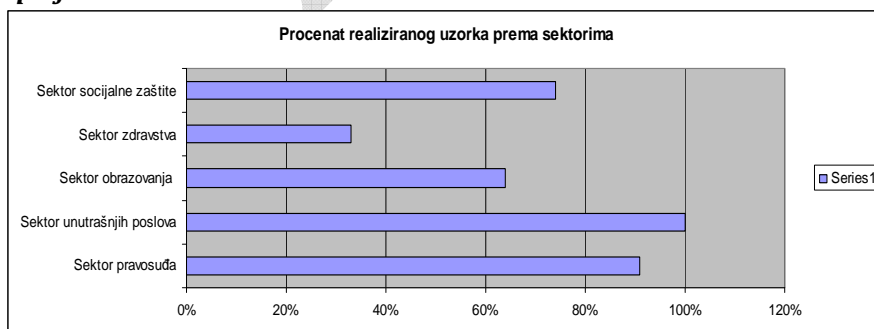
Табела 2. Преглед планираних и реализованих извјештајних јединица

	ОБРАЗОВАЊЕ		СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА		ЗДРАВСТВО		ПОЛИЦИЈА		ПРАВОСУЂЕ	
	О ПЛАНИРАН	РЕАЛИЗОВ АНО	О ПЛАНИРАН	РЕАЛИЗОВ АНО	О ПЛАНИРАН	РЕАЛИЗОВ АНО	О ПЛАНИРАН	РЕАЛИЗОВ АНО	О ПЛАНИРАН	РЕАЛИЗОВ АНО
БДБиХ	1	0	1	1	1	1	1	1	2	2
ФБиХ	10	6	79	65	73	46	1	1	20	17
РС	1	1	62	39	54	2	1	1	10	10

Реализација планираног узорка (*response rate*) према административним јединицама показује да нити једна административна јединица није заступљена са више од 84%, а нити мање од 40% из свих релевантних сектора.

Када исту ствар посматрамо из угла секторске заступљености видљиво је да сектор полиције има апсолутни реализовани узорак од 100% , а други је сектор правосуђа са 91 % достављених података. (видјети Граф 1).

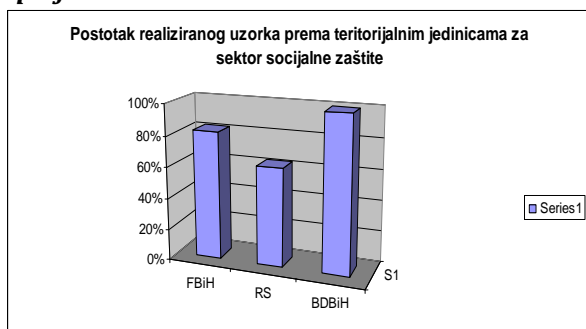
Граф 1.

У сектору социјалне заштите било је планирано обухватити 142 центра за социјални рад и службе социјалне заштите из БиХ, а реализовано је 105, односно 74 % од планираног узорка. У ФБиХ је одговоре послало 83% извјештајних јединица; Републици Српској 63% извјештајних јединица; Брчко Дистрикту 100 % извјештајних јединица. (видјети Граф 2)

У сектору здравства у овом прегледу, било је планирано обухватити 127 домова здравља са центрима за ментално здравље у Босни и Херцеговини. Одговорило је њих 49, односно 38,5% што је изузетан напредак у односу на прошли извјештај када је *response rate* износио 16%. У Федерацији БиХ одговоре је доставило 63 % извјештајних јединица, у Републици Српској 4 % извјештајних јединица, а у Брчком 100%. (видјети Граф 3)

Граф 2.

Граф 3.

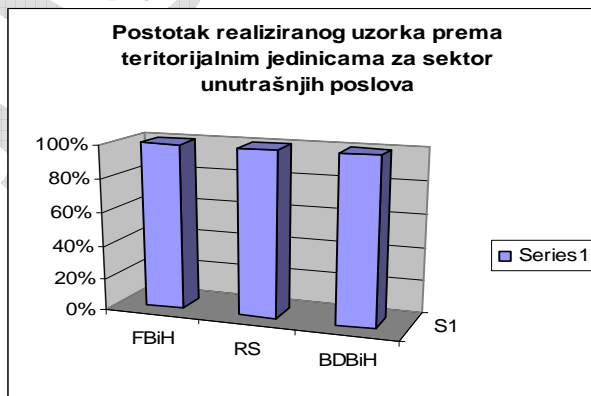

У сектору образовања добили смо одговоре од 59% узорка (67% ФБиХ; 100% РС). Податке из Брчког нисмо добили (види Граф 4)

Граф 4.

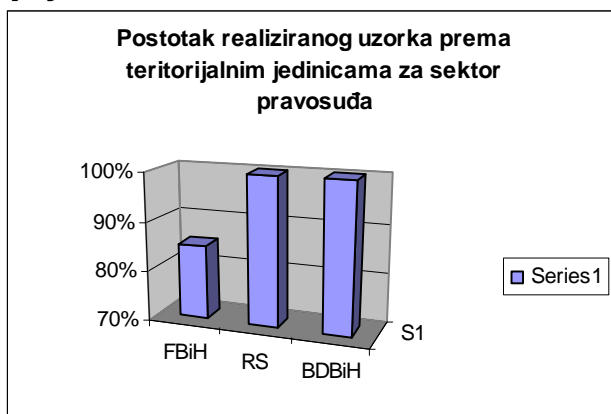
Граф 5.

Најрепрезентативнији узорак у овом истраживању је свакако сектор унутрашњих послова у БиХ, који је одговорио са 100%, односно реализовани узорак је идентичан планираном (видјети Граф 5).

Правосуђе је такође обрађено у веома високом нивоу. Наиме судови (ФБиХ 90%; РС 100%; БДБиХ 100%) су имала веома високу стопу одговора у односу на планирани узорак око 94%, док су тужилаштва, заступљена са нешто мањом стопом, али веома репрезентативном (88%) (видјети Граф 6).

Граф 6.

С тим у вези, можемо закључити да када је у питању методологија праћења Стратегије као што је презентовано, цјелокупни планирани узорак из свих релевантних сектора у БиХ реализован је у 57 % из свих организационих јединица.

У вези са наведеним уочавамо проблеме у погледу прикупљања података највише у секторима здравства, образовања и социјалне заштите због чега би било потребно обезбиједити функцију аналитичког праћења феномена насиља над дјецом у БиХ.

3.2.2. Проблеми утврђени у току процеса мониторинга

Приликом прикупљања информација о имплементацији Стратегије за борбу против насиља над дјецом (2007-2010), за 2009. годину Мониторинг тим је уочио да је достављен недовољан број обрађених упитника од стране финалних извјештајних јединица, да су поједини упитници непотпуни и са погрешним подацима. Из тих разлога прелиминарном анализом утврђено је да је потребно разрадити механизме којим ће се обезбиједити ефективна и ефикасна достава обрађених упитника од стране финалних извјештајних јединица. Међутим, треба нагласити да су у овом извјештајном периоду подаци прикупљени на бржи начин, што се може објаснити формом поједностављеног упитника адаптираног на аутоматску обраду.

III- ИЗВЈЕШТАЈ О РЕАЛИЗАЦИЈИ ЦИЉЕВА И МЈЕРА УТВРЂЕНИХ СТРАТЕГИЈОМ

Стратегија за борбу против насиља над дјецом донесена је за период 2007-2010. Процес њене имплементације, након њеног усвајања средином 2007. године, започео је тек крајем исте године. Мониторинг тим који је успостављен крајем 2007. године припремио је План праћења provedбе Стратегије на основу којег је током друге половине 2008. године и током 2009. године реализован процес прикупљања података и пројектовања софтвера за обраду прикупљених података.

Узимајући у обзир горе наведено, први Извјештај о њеној имплементацији обухваћа период од 1,5 годину (јуни 2007-децембар 2008), који је усвојен 13.01.2010. године на 111. сједници Савјета министара БиХ.

У складу с наведеним, у тексту који слиједи презентују се показатељи за период јануар 2009-децембар 2009. према циљевима и мјерама утврђеним у Стратегији.

Превенција насиља над дјецом

Као што је утврђено у оквиру циља Стратегије, а који се односи на сензибилизирање и едуцирање шире јавности, посебно дјече, родитеља и стручњака о постојању проблема насиља над дјецом и начинима борбе против насиља, у протеклом периоду посебно је праћена реализација активности усмјерених на провођење различитих мјера превенције од стране институција и организација укључених у provedбу ове Стратегије.

Користећи квантитативне и квалитативне показатеље, које је утврдио Мониторинг тим, прикупљени су подаци на основу којих се може закључити у којој мјери су реализовани циљеви и мјере дефинисане Стратегијом. На основу прикупљених података уочено је да је у протеклом периоду у Босни и Херцеговини проведен већи број активности које су имале за циљ јачање улоге породице у друштву и јачање јавне свијести о обиму појаве, врстама, обиљежјима и посљедицама насиља над дјецом.

Ако проблему приступимо с примарно превентивног аспекта, користећи претходна искуства организованих јавних трибина, предавања или семинара, долазимо до податка да је у БиХ до сада организовано њих 385. (види Табелу 3). Највише семинара и едукације уопште, биљежимо у области социјалне заштите, њих 162 (42 %).

Табела 3.

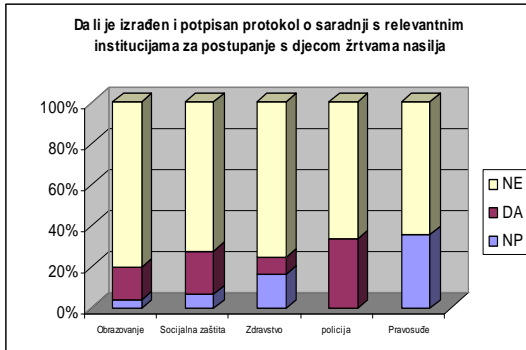
Број јавних трибина, предавања или семинара за стручњаке или ширу јавност на тему јачања свијести о обиму појаве, врстама, обиљежјима и посљедицама насиља над дјецом.	
Сектор	Број предавања
Образовање	141
Полиција	40
Правосуђе	4
Социјална заштита	162
Здравство	38
Тотал	385

Наравно, овдје треба водити рачуна да су облици едукације које организују сектори здравства, правосуђа и социјалне заштите, намијењени тзв. „стручној јавности“ која се природом свог посла сусреће с тим проблемом. Не треба криво протумачити мање фреквенције организованих семинара и број корисника тих едукацијских цуррикулума.

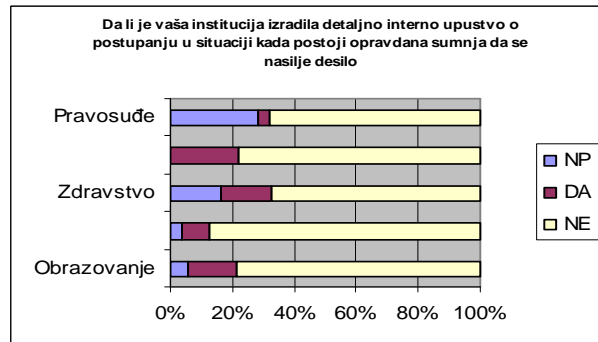
Када је у питању сам поступак формализације поступања службеника у датим секторима, интересовала нас је спознаја „стручне јавности“ о постојању протокола о сарадњи за поступања с дјецом жртвама насиља. Закључак се огледа у чињеници да већина запосленика у свим секторима одговара да НЕМА протокола овог типа (од 74% испитаника). Овај податак представља доказ да испитаници нису упознати у довољној мјери о постојању Приручника за поступање у случају насиља у породици јер исти постоје у ФБиХ и у РС-у у оквиру којих је и обухваћено насиље над дјецом. Такође, желимо истаћи да су вршене и врше се едукације о поступању стручњака у случају сумње или евидентног насиља у породици **али су исте започете током 2010. године**. Релативно значајан дио узорка уопште и не даје одговор на ово питање (11% испитаника), што се може интерпретирати као непознавање такве праксе или неразумјевање самог питања (види Граф 7). И поред уложених напора још увијек испитаници

нису упознати с постојањем наведених приручника. Готово идентичан одговор добијамо и за случајеве када је у питању постојање „интерног упуства о поступању у ситуацији када постоји оправдана сумња да се насиље десило“ (види Граф 8).

Граф 7.

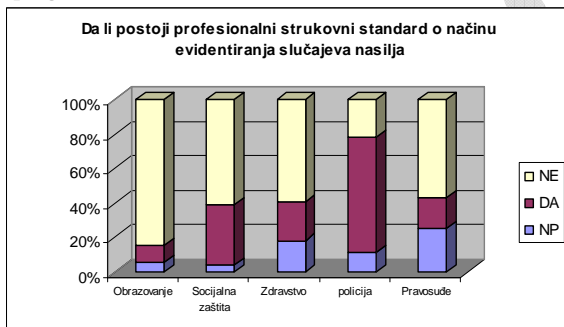

Граф 8.

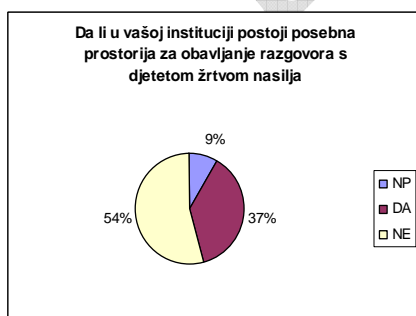
Нешто бољи одговори дати су у склопу питања: „постојања професионалних струковних стандарда о начину евидентирања случајева насиља“. Из достављених података, добијамо готово идентичан распон негативних одговора из свих сектора сем полиције. Наиме, у овом сектору 67% извјештајних јединица потврђује постојање таквих стандарда (види: планирани узорак). Интересантан је податак да скоро половина узорка из сектора правосуђа нема одговор на постављено питање. (види Граф 9)

Граф 9.

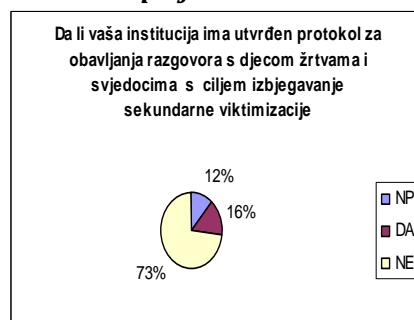

Само у трећини институција (37%), према одговорима извјештајних јединица из свих сектора, постоје „посебне просторије за обављање разговора са дјететом жртвом насиља“ (види Граф 10), док је само 16% узорка потврдило „постојање протокола за обављање разговора с дјецом жртвама и свједоцима“ (види Граф 11).

Граф 10.

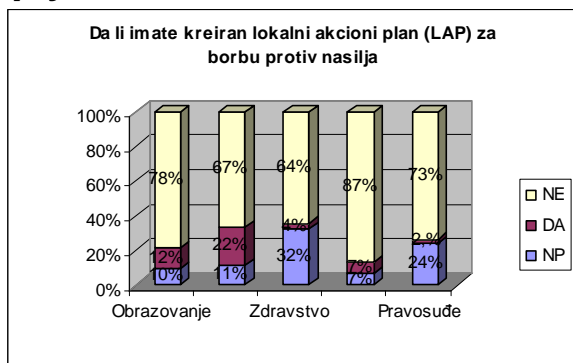

Граф

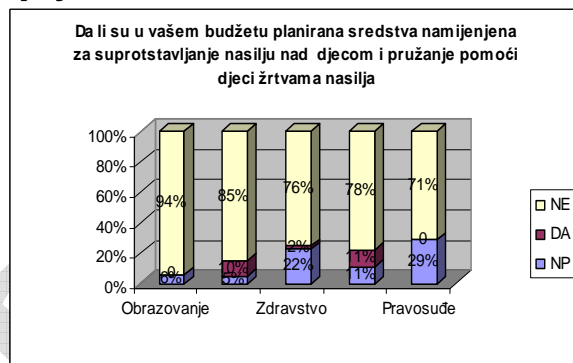

Када је у питању креирање „Локалних акционих планова (ЛАП)“ за борбу против насиља, само десетина узорка (око 7%) пријављује постојање оваквих планова (види Граф 12). Овдје издвајамо сектор унутрашњих послова у којем у четвртини узорка постоје такви планови. Сектор социјалне заштите донекле издваја средства намијењена за супротстављање насиљу над дјецом и пружање помоћи дјечи жртвама насиља (10%) (види Граф 13).

Граф 12.

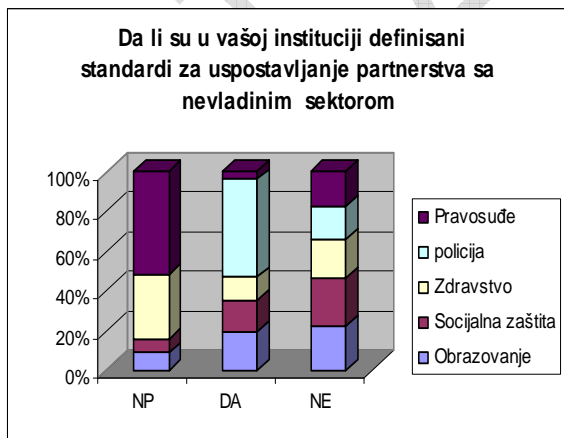

Граф 13.

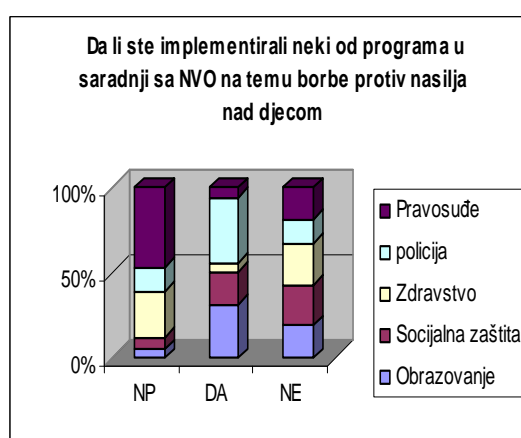

Велики значај у превенцији „насиља над дјецом“ придаје се и сектору невладиних организација. Управо стога, интересантан је и податак да шестина узорка пријављује постојање прописаних стандарда за успостављање партнерства са НВО-има (око 14%) (види Граф 14). Полиција предњачи у стандардизацији овакве сарадње (44%), док правосуђе углавном нема овакве стандарде (4%), што је изузетан показатељ да се правосуђе у довољној мјери не посвећује мјерама заштите жртве а која би се остварила сарадњом с невладиним сектором. Када је у питању конкретна примјена појединих програма сарадње с НВО-има, ситуација је мало боља, јер петина узорка (21%) пријављује имплементацију таквих програма. Сектор полиције пријављује највише програма сарадње (44%), сљедећи је сектор образовања (37%) (види Граф 15).

Граф 14.

Граф 15.

У наставку презентујемо анализирану ситуацију у појединим секторима, према специфичностима сваке професије.

Сектор социјалне заштите

У Босни и Херцеговини, од планираног узорка, само 15% узорка социјалног сектора пријављује постојање „савјетовалишта за дјецу, младе и родитеље“, у којим годишње имамо у просјеку 922 корисника. У склопу постојећих савјетовалишта, као запосленици преовладавају социјални радници (око 59%), док су остале заступљене професије: правници (16%), психолози (12%), педагози (6%) и остали.

Занемарујући проценат испитиваног узорка (око 3%) пријављује постојање посебних програма за припремање младих за партнерске односе, родитељство и значај породичног живота уопште. Примјера ради, ова савјетовалишта проводе углавном: савјетодавно-терапијски рад за брачне парове у кризи, терапија развода, породични проблеми у комуникацији, помоћ и подршка везано за проблеме у родитељској улози; рад на партнерским односима, емоционалне кризе и насиље у породици, рад са хранитељима- помоћ у васпитању дјецe; едукација упознавање с правима дјетета, савјетодавно рад – пријавити насилника, оснаживање личности дјетета, едукативне радионице; превенција насиља над дјецом, -психосоцијални третман, правна и новчана помоћ.

Сектор социјалне заштите у Републици Српској је урадио и објавио Приручник о поступању у случају насиља у породици којим је обухваћено и поступање у случају насиља над дјецом. Едукације везано за овај приручник су вршене у претходном периоду и планирају се наставити. У Федерацији БиХ наведени Приручник је у припреми, а с тим у вези и планиране едукације.

У погледу испуњења циља утврђеног у оквиру основног циља 4. који се односи на обезбјеђење одрживог система финансирања, у РС-у је посебним грантом одређено суфинансирање, збрињавање жртава насиља у породици (жена и дјецe) који је лоциран у Министарству здравља и социјалне заштите РС-а. У Федерацији БиХ, на подручју Кантона Сарајево и Тузланског кантона су Законима о социјалној заштити, заштити цивилних жртава рата и заштити породице са дјецом, жртве насиља дефинисане као посебна категорија корисника, те се у буџетима тих кантона обезбјеђују средства потребна за привремени смјештај жртве насиља у сигурној кући.

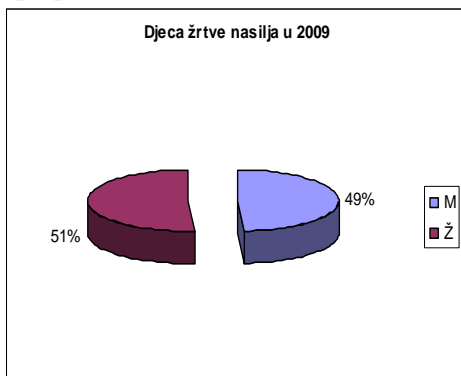
Тек 12% извјештајних јединица из сектора социјалне заштите пријављује постојање координационих тимова на локалном нивоу за борбу против насиља, од чега њих само 7% уједно посједује и програм рада. Систем надзора окружења дјетета жртве насиља посједује око 20% од испитаног узорка.

Када су у питању подаци о регистрованом насиљу над дјецом у Босни и Херцеговини у овом сектору, видљиви су значајни помаци у самом поступку регистрације ових девијација. Наиме, постојање Државне стратегије за борбу против насиља над дјецом 2007-2010. се може узети као генерално-превентивни модел. Интересантно је да ће и први поглед на регистроване податке показати видљиве и значајне разлике у фреквенцији случајева насиља. С тим у вези, показују се и први ефекти постојања Стратегије. Осврнимо се стога само на податке из посљедње двије извјештајне године. Видјећемо да статистика биљежи пораст од скоро 50% регистрованих случајева у 2008. години у односу на 2007. годину. Неопходно је истаћи да је у току 2009. године забиљежено 1.394 дјетета која су била изложена различитој врсти насиља.

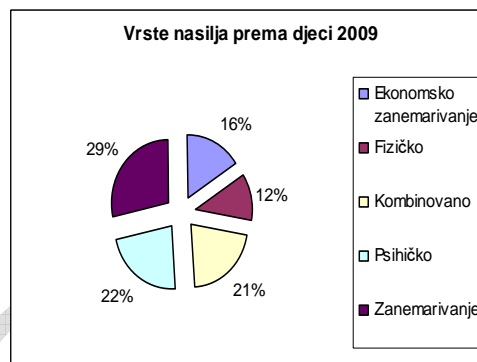
Ови показатељи не значе да се насиље као феномен повећало, али засигурно означавају постојање новог приступа регистровања истог и постојања свијести о проблему. Ово се може условно узети као „први ефекат постојања Стратегије“. Веће фреквенције засигурно означавају и већи ангажман служби формалне социјалне контроле.

Приликом анализе **полне структуре** дјеце жртава насиља можемо рећи да је отприлике подједнака заступљеност и дјечака N= 689 (49%) и дјевојчица N= 705 (51%) као жртава насиља (види Граф 16), **при чему као најчешћи облик насиља преовладавају занемаривање (29%) и психичко насиље (22%)** (види Граф 17).

Граф 16.

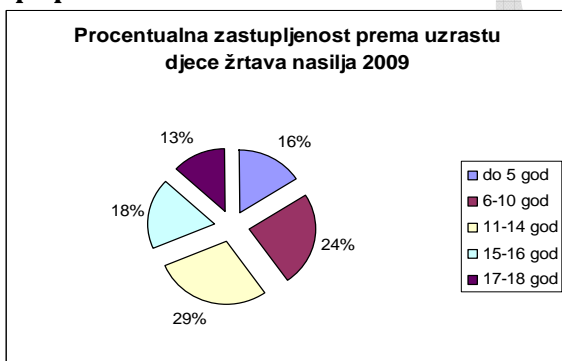

Граф 17.

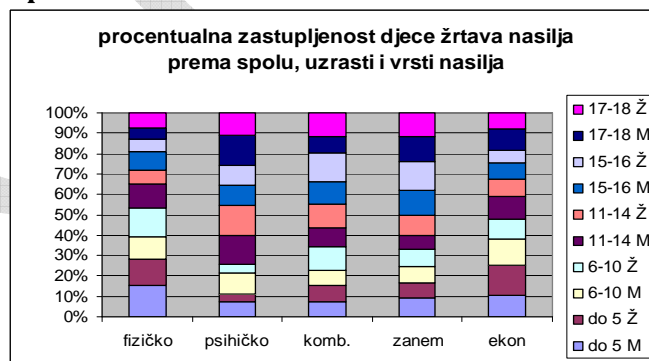

Такође, гледајући према узрасту дјеце над којим је извршено насиље највећи број њих (28%) је у узрасту од 11 до 14 година (види Граф 18 & 19).

Граф 18.

Граф 19.

Закључак:

Ако узмемо у обзир податак да је у току 2009. године у сектору социјалне заштите регистровано 425 предмета који се односе на насиље над дјецом и ако овај податак корелирамо са 1.394 жртве у референтној години извлачимо логичан закључак да у феноменологији насиља над дјецом у БиХ преовладава виктимолошки рецидивизам. Потребно је разрадити адекватне програме за избјегавање секундарне виктимизације дјеце жртава насиља.

У односу на претходни извјештајни период уочено је да је у знатном порасту број корисника „савјетовалишта за дјецу, младе и родитеље“ што нам указује на оправданост постојања наведених савјетовалишта и значајну улогу коју имају у пружању подршке породици.

По основу прикупљених података може се оцијенити да је недовољна размјена информација између сектора здравства, правосуђа, полиције и образовања, те је скоро немогуће процијенити колики број случајева се практично појављује као исти предмет у осталим секторима заштите, тако да је потребно пронаћи адекватно рјешење овог проблема. У складу с наведеним, основни циљ 2. који се односи на развијање мултидисциплинарног приступа дјечи жртвама насиља кроз побољшање интеринституционалне сарадње надлежних тијела само је дјеломично испуњен. Када су у питању показатељи и тренд раширености насиља исти се у складу с траженим стандардима скоро у већини случајева адекватно идентификују и о њима се прикупљају одговарајући подаци.

Сектор здравства

У сектору здравства уочено је да за овај извјештајни период одазив извјештајних јединица знатно ефективнији и ефикаснији него што је то било у претходном периоду. Подаци који говоре о одржаним едукацијама из ове области као и броју одштампаних памфлета, брошура и других врста материјала, затим иступа на медијима, такође је знатно већи него у претходном периоду. Ово указује на сензибилизирање стручњака у здравству у односу на ову проблематику.

У оквиру извјештајних јединица сектора здравства број устројених савјетовалишта за дјецу, младе и родитеље остао је исти. У 4% узорка израђени су програми за припремање младих за партнерске односе, родитељство и значај квалитетног породичног живота, међутим упитна је објективност овог податка када се упореди с претходним извјештајним периодом и подузетим активностима у међувремену. Програми за здравствено просвјешћивање родитеља су присутни у само 6% испитиваног узорка. Програми за припремање младих за партнерске односе, родитељство и значај квалитетног породичног живота у већини случајева се проводе у савјетовалиштима, док се један незнатан дио проводи и у школама. У поменутих савјетовалиштима су запослени претежно педијатри, психијатри и психолози и нешто мање дефектолози и социјални радници.

Када су у питању редовни систематски прегледи у овом извјештајном периоду обухваћено је 17.422 дјеце, од чега преовладавају дјеца узраста до 6 година (8.728 на годишњем нивоу). Приликом редовног прегледа у 61 броју случајева је уочена сумња да је дијете жртва насиља.

Сектори здравства у оба ентитета имају израђене и објављене приручнике о поступању у случају насиља у породици којим је обухваћено и поступање у случају насиља над дјецом. Едукације везано за овај приручник су започете у 2010. години и планирају се наставити.

Напомињемо, да је у претходном периоду израђен и усвојен од стране Парламента ФБиХ низ докумената као што су Политика здравља младих, Стратегија здравља младих и Стратегија унапређења сексуалног и репродуктивног здравља и права у Федерацији БиХ, а који би требали дати допринос и у реализацији неких од циљева Стратегије за борбу против насиља над дјецом 2007-2010.

Овдје је важи напоменути да је уз помоћ Популацијског Фонда Уједињених Нација (UNFPA) у циљу побољшања и унапређења репродуктивног и сексуалног здравља младих покренуто низ активности на јачању свијести младих о значају репродуктивног здравља које се проводе кроз центре за пријатељске услуге младима. Ови центри дјелују у оквиру гинеколошких служби домова здравља у Бихаћу, Мостару, Брчком и Бањој Луци. У Сарајеву је основан центар у склопу пројекта здравих градова. Услуге младима у овим центрима пружају различити профили

професионалаца: породични љекари, гинеколози, психолози и дерматовенеролози. Такође, у оквиру једне од субкомпоненти пројекта Јачања система социјалне заштите и инклузије дјеце у БиХ који се одвија уз подршку Фонда Уједињених Нација за дјецу (UNICEF) успостављени су и интегрисани центри раног дјечјег раста и развоја у више пилот општина. Сврха ових центара је да се интегративним приступом помогне дјецци која су на било који начин искључена из социјалног миљеа. Центри би требали пружити следеће услуге: едукација будућих родитеља прије зачећа, пренатална едукација, едукација родитеља, рана интервенција, предшколско васпитање и образовање, подршка породици и управљање случајем. Сматрамо да овај пројекат може доприњети у реализовању циљева 2,3. и 4. из Стратегије.

Иако из достављених одговора можемо закључити да сарадња с невладиним сектором није задовољавајућа, морамо нагласити да се сви пројекти проводе у координацији с невладиним сектором. Међутим, евидентно је да ову сарадњу треба континуирано јачати. Такође, из достављених одговора намеће се потреба за успостављањем протокола о сарадњи и с другим секторима.

Напомињемо такође да је у Федералном министарству здравства, у складу с материјалима израђеним од стране Мониторинг тима, израђена електронска база података која омогућава обједињавање и анализу достављених података из кантоналних надлежних органа.

Закључак:

У односу на постављене циљеве из Стратегије може се закључити да су у сектору здравства направљени одређени помаци, нарочито у реализацији циљева 1. и 2. Цијенимо да ће израда напријед наведених стратешких докумената произвести значајне учинке и у осталим сегментима, односно да ће доприњети бољој реализацији и других циљева.

Сектор образовања

Нешто више од половине испитиваних извјештајних јединица (51%) пријављује да су у оквиру свог посла у сектору образовања уочили случајеве који у довољној мјери упућују на насиље над дјететом. Од тога најчешћа реакција у наведеним случајевима била је обавјештавање центара за социјални рад (41%), а готово несхватљиво је да су у тек 8% случајева директно контактирани родитељи дјеце, те здравствене установе у 4% случајева.

Умијеће комуницирања је један од најважнијих елемената превентивног дјеловања на спречавању насиља над дјецом и насилног рјешавања проблема којем је потребно посветити велику пажњу кроз васпитно-образовни процес на свим нивоима образовања. Када су у питању програми превентивног садржаја, који имају за циљ едукацију ученика у погледу мирног рјешавања конфликта и уопштено умијећа комуницирања, чак 67% извјештајних јединица у БиХ у сектору образовања пријављује постојање оваквих програма. Поменути програми се најчешће реализују у оквиру одјељенских заједница или нешто рјеђе у оквиру наставних садржаја кроз предмете као што су: Демократија и људска права, Час одјељенске заједнице, Матерњи језик, Грађанско образовање и Моја околина.

Када је у питању поменути програм намијењен родитељима (старатељима) у предшколским и школским установама, имамо веома мали процент позитивне праксе. Наиме, само у 31% случајева постоје такви програми, што се не може сматрати баш добром праксом.

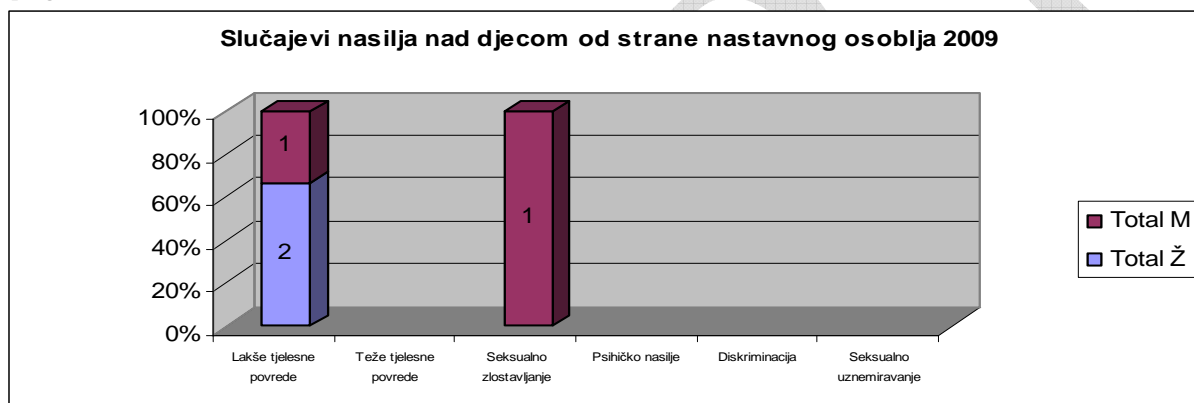
Едукација едукатора на пољу заштите права дјетета и уопштено умијећа комуницирања међу дјецом, је веома битан сегмент ових активности. Стога је јако интересантна поставка у којој

желимо сазнати шта се дешава на пољу академске едукације наставног особља. Осврнимо се стога на наставне планове Педагошких (наставничких) факултета у БиХ из чијих редова се „регрутују“ наставници. Анализом наставних планова и програма поменутих високошколских установа долазимо до закључка да је само око 30% студената наставничких факултета обухваћено програмима едукације из области: умијеће комуницирања, родне равноправности, промоције дјечијих права и превенције насиља над дјецом.

Ако се задржимо на концепту образовања, односно програмима усавршавања запослених едукатора кроз постдипломску едукацију видимо да у свега 14% случајева постоји таква пракса.

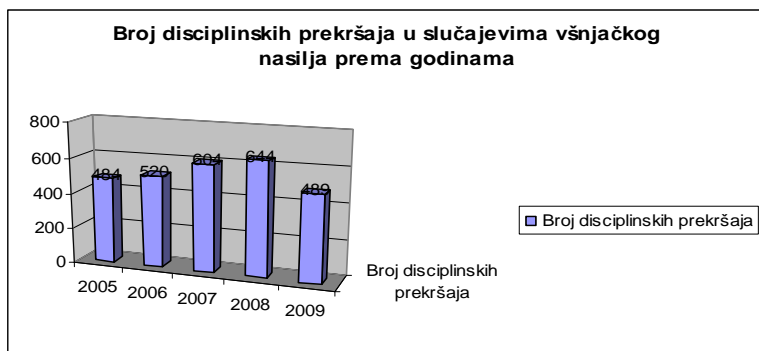
Када је у питању број регистрованих случајева насиља и тјелесних повреда у школама од стране наставног особља подаци се налазе у графикону 20. Иако се ради о релативно малом броју пријављених случајева (N=5), видимо да се подједнако јављају наставници оба пола и да се ради о наставницима који имају више од 20 година радног стажа.

Граф 20.

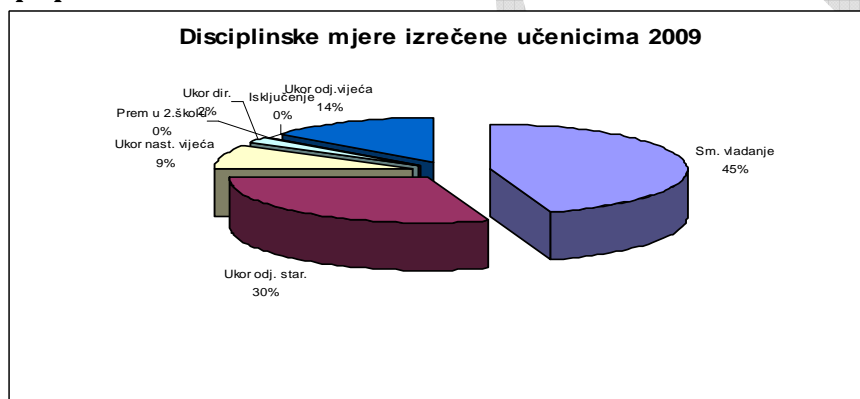
Вршњачко насиље представља велики проблем, па је стога и посебно третирано у овом истраживању. У броју дисциплинских прекршаја (Тотал N= 489) преовладавају дјечаци, који у структури неријетко наносе „лаке тјелесне повреде“ (N=211) и по чему се статистички разликују од дјевојчица (N=44). Интересантан је показатељ да они превалирају и у „психичком насиљу“ (N=112) и да се статистички значајно разликују од дјевојчица (N=33). Овај податак нас доводи до спознаје да „физичко насиље“ ПРЕОВЛАДАВА у укупној структури насиља у школама у БиХ. У наредном графикону (видјети Граф 21), представљене су фреквенције евидентираног вршњачког насиља у периоду од 2005 до 2009. године.

Граф 21.

Када су дисциплинске мјере у питању, у току 2009. године изречено је укупно 12.960 дисциплинских мјера. Од чега преовладава СМАЊЕНО ВЛАДАЊЕ (N=5.848). У оквиру ове мјере преовладавају дјечаци (N=4.465), док је дјевојчицама изречено 1.383 мјере овог типа. УКОР СТАРЈЕШИНЕ је изречен у 3.932 случајева, од чега је дјечацима изречено у 2.880 случаја док су дјевојчице биле кажњене у 1.052 случаја. Остале мјере су изречене у мањем броју, с тим што је вриједна спомена и мјера ИСКЉУЧЕЊА ИЗ ШКОЛЕ која је у овом периоду у БиХ изречена у 35 случајева, од чега се у 29 случаја односило на дјечаке, а у 6 случајева дјевојчице су санкционисане на овај начин. (видјети Граф 22)

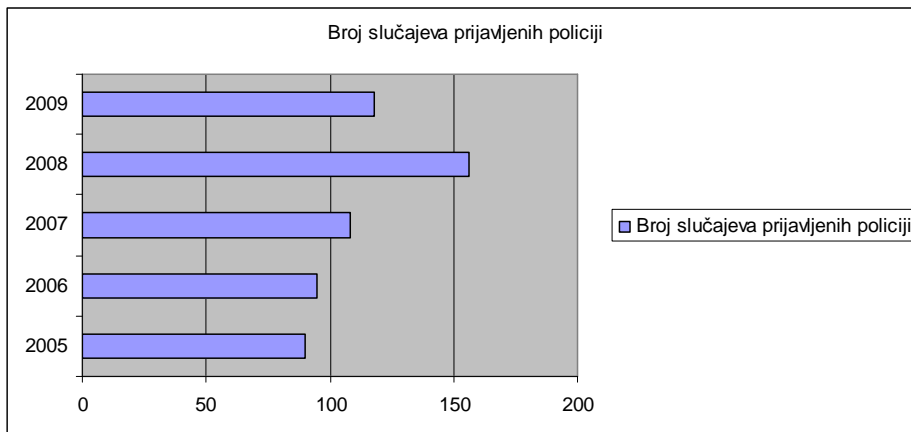
Граф 22.

У току 2009. године, полицији у БиХ је пријављено укупно 118 случајева насиља у школама. Од овог броја у 77 случајева полиција је била обавијештена од стране ШКОЛЕ, док је у 41 случају полиција била обавијештена од стране РОДИТЕЉА ИЛИ ДЈЕТЕТА (видјети Граф 23).

Када је у питању пријава „из школе“ или „од родитеља“, најчешћи пријављени случајеви су када је дијете починило насиље над дјететом, односно вршњачко насиље (95%).

Граф 23.

Закључак:

Могућности образовних установа (и вртића и основних и средњих школа) у превенцији свих врста насиља над дјецом су велике и незамјењиве, али не довољно искориштене, а неопходно је да рад на превенцији насиља буде извођен плански и континуирано. Што се раније почне организовано едукативно-васпитно радити с млађим узрастом дјеце коначни ефекат рада ће тим бити бољи и већи.

Резултати упитника указују да не постоје и не примјењују се у свим школама програми умијећа комуницирања и едукације за мирно рјешавање конфликта међу дјецом. Још лошија ситуације је у примјени и реализацији програма намијењених родитељима и њиховој припреми за васпитно дјеловање у породици. Истраживање показује да се ни на едукацији будућих наставника и васпитача на факултетима, ни на организацији семинара за васпитаче и наставнике који раде у вртићима и школама не ради довољно па тиме ни резултати рада са дјецом не могу бити довољно успјешни и добри.

Сектор унутрашњих послова

Превенција криминалитета је данас императив савремене друштвене заједнице. Иако по својој дефиницији полиција представља „репресивни орган власти“, јавност је ставља у први план када је у питању одговорност и за превенцију антисоцијалних понашања. Стога смо испитанике из сектора унутрашњих послова питали о постојању посебних одјељења за превенцију криминалитета (модел полицајац у заједници). С обзиром да се ради о новини на пољу рада полиције, прикупљени су одговори, према којим 89% узорка потврђује постојање посебних одјељења, док само 11% нема такву информацију, али и не негира исту. Овај податак је јако битан, јер у претходном референтном периоду у току 2008. године само 58% извјештајних јединица је пријавило постојање концепта „полицајац у заједници“, тако да се може констатовати да се ради о великом помаку. Сличне одговоре имамо и на питање да ли је унифициран систем едукације за „послове превенције“, у којим 89% узорка потврђује такву праксу, док само 11% њих нема одговор. Овакву специфичну обуку најчешће за полицију организује надлежно министарство (67%) у сједишту (ФМУП и Кантонални МУПови, МУП РС и Полиција БДБиХ). Интересантан је податак по коме превалирају службеници са ССС, њих 84%.

Веома интересантан податак је да 56% извјештајних јединица из области унутрашњих послова пријављује постојање програма едукације на релацији дјеца-родитељ- наставник о облицима

насиља над дјецом у локалној заједници, док је у 78% случајева успостављен адекватан систем размјене информација у случају provedбе заштитних мјера на релацији здравство-центри за социјални рад-правосуђе, што је велики помак у односу на претходни период када је таква сарадња била више спорадична.

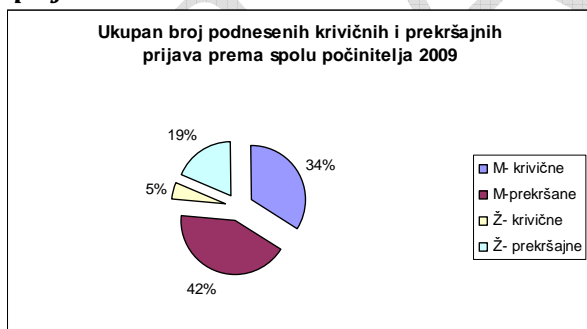
У контексту едукације полицајаца на тему превенције насиља над дјецом, 56% извјештајних јединица потврђује такву праксу или постојање таквих едукација, и што је јако важно све извјештајне јединице (100%) потврђују перманентну сарадњу са медијима када је у питању проблем насиља над дјецом. Нажалост, само 33% јединица потврђује постојање посебне ставке буџета за превенцију насиља над дјецом, док осталих 56% негира такву праксу. У својој свакодневной пракси, полиција (извјештајне јединице у БиХ) у великом проценту креирају и посебне Извјештаје о насиљу над дјецом, односно њих 67%, што се, с обзиром на транзицијске услове развоја и реформе овог сектора може сматрати податком вриједним помена и похвале. Када су у питању писане „инструкције за поступање“ у случајевима насиља над дјецом, само 44% извјештајних јединица пријављује њихово постојање, док скоро 2/3 узорка не познаје такву праксу.

Када су у питању активности на provedби заштитних мјера на релацији полиција-правосуђе-социјални рад 78% узорка потврђује постојања такве праксе, док је у претходном извјештајном периоду (2008.године) овакву сарадњу пријавило само 33% узорка испитиваних.

Када је ријеч је о проблематици тзв. *cyber* криминала, у 33% случајева успостављено је посебно одјељење које се бави том проблематиком, док је у претходном извјештајном периоду (2008.године) постојање оваквог одјељења пријавило само 9% узорка испитиваних.

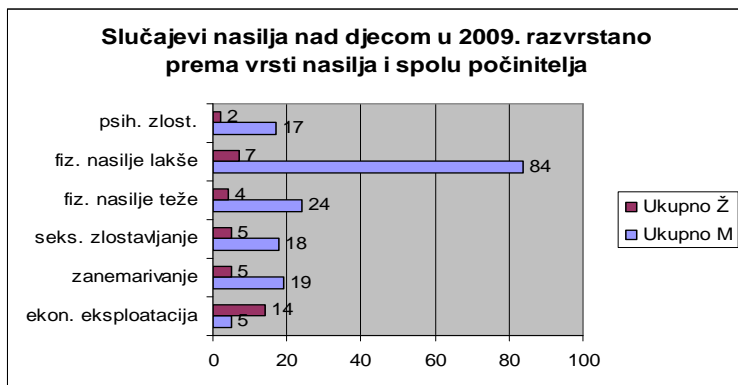
Кривичне пријаве (извјештаје), за случајеве насиља над дјецом у БиХ у току 2009. полиција је поднијела у 320 случајева, од чега преовладавају мушкарци (77%) као извршиоци (видјети Граф 25)

Граф 25.

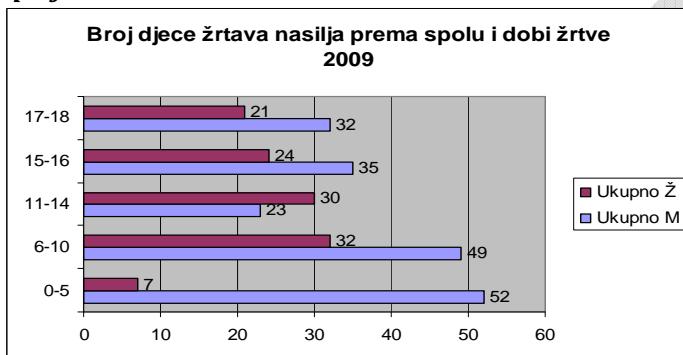
Према облицима насиља, у 2009. години преовладава физичко насиље (N=119), а затим слиједе занемаривање (N= 24), сексуално злостављање (N=23), економска експлоатација (N=19) и психичко злостављање (N=19) (видјети Граф 26)

Граф 26.

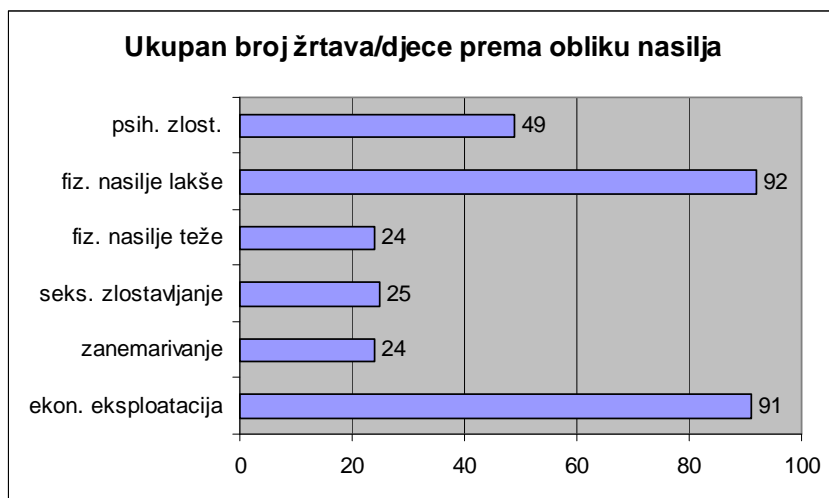
У току 2009. године регистровано је 305 дјеце жртава насиља. Од наведеног броја преовладавају дјеца мушког пола узраста од 11-18 година (видјети Граф 27).

Граф 27.

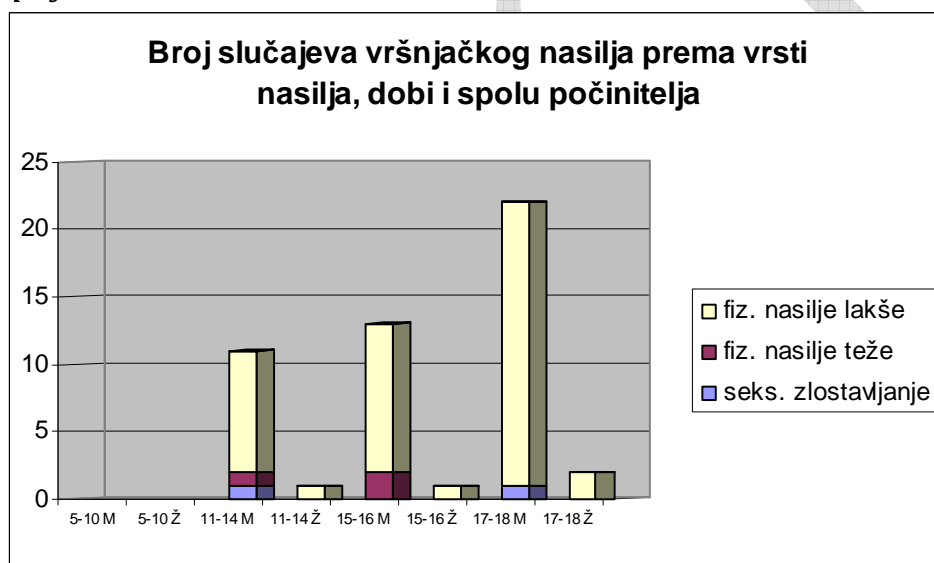
Када су у питању жртве насиља према врсти насиља, полу и доби жртве, ситуација је следећа: најчешћи облици насиља над дјецом су наносење лакших тјелесних повреда (30%) и економска експлоатација (30%). У случајевима физичког насиља као жртве преовладавају дјечаци од 11-18 година, док у случајевима економске експлоатације као жртве преовладавају дјечаци до 10 година (видјети Граф 28).

Граф 28.

Нарочито су интересантни подаци о тзв. „вршњачком насиљу“, којег региструјемо у обиму од 50 пријављених случајева. Преовладава физичко насиље и то оно блажег облика (лаке тјелесне повреде) према којем је регистровано 45 извршиоца. Наравно, као што је уобичајено у природи „насилништва“ преовладавају лица мушког пола као насилници (видјети Граф 29)

Граф 29.

Закључак:

Анализирајући прикупљене податке, уз потпуно уважавање закључака у осталим секторима и нужност мултидисциплинарног и мулти-институционалног приступа рјешавању проблема, у сектору унутрашњих послова уочавамо следеће:

- Буџетско планирање за потребе превенције насиља над дјецом није задовољавајуће

- Потребно је сачинити инструкције за поступање у случајевима насиља над дјецом, у чему би учествовали представници полиције и релевантни представници из других сектора и
- Наставити јачање капацитета у области *цубер* криминала.

Сектор правосуђа

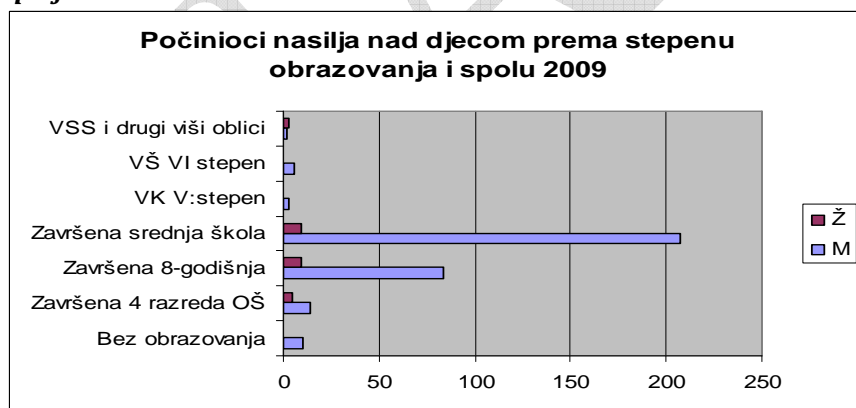
На основу информација обједињених у табели која приказује број починиоца кривичних дјела насиља над дјецом разврстано према сродству са жртвом, уочљиво је да се као насилник у породици најчешће појављује биолошки отац. Посебно је интересантан редослијед других особа које су појављују као починитељи насиља над дјецом, а то су: лица која нису у сродству, биолошка мајка, очух, брат, маћеха, те остала лица у старатељским породицама (види Граф 30).

Граф 30.

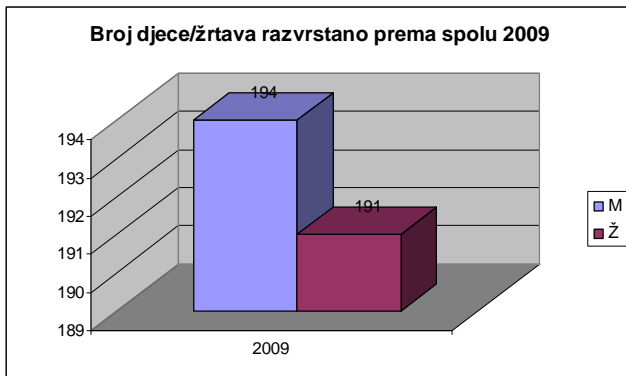
Када се посматрају починиоци насиља над дјецом према степену образовања и полу можемо закључити да је највећи број починиоца мушкараца са завршеном средњом школом (59%). Такође је уочљиво да у укупном броју жене се појављују као починиоци у само 7% случајева (види Граф 31).

Граф 31.

Када су у питању подаци који се односе на дјецу жртве насиља разврстано према полу интересантан је податак да је готово једнак број дјеце жртава женског пола (191 жртва) и дјеце жртава мушког пола (194 жртве) (види Граф 32, 33 & 34).

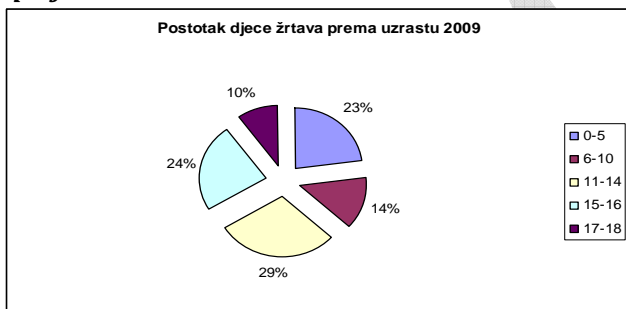
Граф 32.

Граф 33.

Граф 34.

У оквиру Упитника који су достављани сектору правосуђа постављен је и упит везано за казнену политику према починиоцима насиља над дјецом, односно у коликој мјери је иста адекватна. Закључак и препорука већине институција је да иако су мјере према насилнику строжије кад су жртве дјеца, сматрају да казнена политика није ефикасна, чак и да су изречене казне релативно благе узимајући у обзир законом запрјечене казне за та дјела. Такође су констатовали да се немају гдје извршити изречене одгојне мјере према насилнику.

Закључак:

Посматрајући раположиве податке у области правосуђа запажа се да достављени одговори нису потпуни и да приступ попуњавању упитника није био једнообразан што је одраз непостојања одвојених евиденција о дједи жртвама кривичних дјела. Овакво стање у вођењу евиденција у правосуђу одразило се на квалитет и квантитет података, што утиче и на стварање реалне слике стања у односу на заштиту жртава дјеце.

Имајући у виду раније постављене стратешке циљеве који нису у довољној мјери реализовани потребно је да се у наредном периоду енергичније приступи реализацији истих, а приоритети су:

- Усаглашавање са међународним конвенцијама које је потписала и ратификовала БиХ, конкретно УН Конвенција о правима дјетета која дефинише појам дјетета као лица до 18 година старости, док је у кривичном закону БиХ дијете се сматра лицем до 14 година старости. Везано за исту Конвенцију потребно је уградити процесне мјере заштите дјетета жртве кривичног дјела.
- Хармонизација кривичног законодавства у БиХ, а везано за Стратегију приоритет су кривична дјела против полне слободе и морала и кривична дјела против брака и породице, како у погледу дефиниција кривичних дјела, тако и у погледу санкција.
- Кривично правне санкције за кривична дјела у којим су оштећени, односно жртве, дјеца морају бити строжије у складу с врстом, тежином, начином извршења и посљедицама које ова кривична дјела остављају на жртву, дијете.
- Усвојити систем/функцију вођења евиденција за жртве кривичних дјела према којим би се јасно разграничили подаци у односу на пунољетне и малољетне жртве кривичног дјела, врсту кривичног дјела, као и пол жртве, затим ток и исход поступка, а садржајно у односу на дјецу жртве кривичног дјела разграничити рубрике према узрасту дјетета (до 14, 14-16, 16-18 година). Потребно је такође увести рубрику с подацима о мјерама заштите и обештећењу дјетета жртве кривичног дјела.
- Унаприједити сарадњу с невладиним сектором и центрима за социјални рад у погледу смјештаја и заштите дјетета жртве насиља, те обезбиједити размјену информација и података, а што се посебно односи на судове у погледу кривичних дјела насиља у породици и изрицања мјера заштите од стране суда.
- Унаприједити едукацију судија и тужилаца за ову врсту кривичних дјела и по могућности оспособити судије/тужиоце којим би се повјерило поступање у случајевима када су у питању дјеца жртве кривичног дјела, јер је за ову категорију жртава потребна посебна процедура поступања, сензибилнији приступ и стицање повјерења дјетета у интересу добивања квалитетније изјаве, примјене мјера заштите дјетета свједока (Закон о заштити свједока под пријетњом и угрожених свједока) и података ради идентификације кривичног дјела и починиоца, прикупљања неопходних доказа и изрицања адекватне кривично-правне санкције.

IV – ПРЕПОРУКЕ

1. Иницирати успостављање функција аналитичког праћења у оквиру институција здравства, социјалне заштите и образовања на свим нивоима власти како би се обезбедило прикупљање најважнијих података потребних за праћење сузбијања насиља над дјецом у БиХ.
2. Унаприједити интеринституционалну сарадњу свих сектора како би размјена информација била адекватна у циљу не понављања истих идентификованих случајева насиља у оквиру различитих сектора.
3. Обезбједити одговарајуће капацитете свих сектора за сензибилизирање и едуцирање шире јавности, посебно дјеце, родитеља и стручњака о постојању проблема насиља над дјецом и начинима борбе против насиља.
4. У оквиру сектора образовања донијети програме ненасилне комуникације и обезбједити њихову реализацију на свим нивоима и у свим установама образовања (од предшколског до високог и постдипломског, укључујући и семинаре за васпитаче и наставнике) с циљем минимизирања вршњачког и других врста насиља над дјецом.
5. Донијети програм умијећа комуницирања и едукације родитеља како би се пружила подршка њиховом васпитном дјеловању у породици.
6. Наставити активности на обезбјеђивању капацитета за развијање и побољшање мултидисциплинарне сарадње са осталим секторима и наставити континуирано унапређење дјеловања полиције у заједници.
7. Планирати буџетска средства у сектору унутрашњих послова за потребе превенције насиља над дјецом, као и предузети мјере на сачињавању инструкције за поступање у случајевима насиља над дјецом, те наставити јачање капацитета у области *cyber* криминала.
8. Иницирати мјерење дужине вођења истражних и судских поступака, те прикупити податке у циљу спречавања секундарне и терцијарне виктимизације жртава.
9. Хармонизирање законодавства у циљу поштравања казних мјера, уједначавања судских и истражних поступака како би се побољшала сама заштита дјеце.
- 10.** У циљу провођења горе наведених препорука 8 и 9 општа препорука би била успостављање тзв Судова за дјецу, односно судова с посебним судијама сензибилизираним за осјетљиву проблематику насиља над дјецом, који би се бавили само случајевима у којим је дијете жртва.
- 11.** Обезбједити ресурсе за јачање кадровских и техничких капацитета центара за социјални рад.
12. Обезбједити буџетска средства за све секторе у циљу заштите дјеце од насиља.